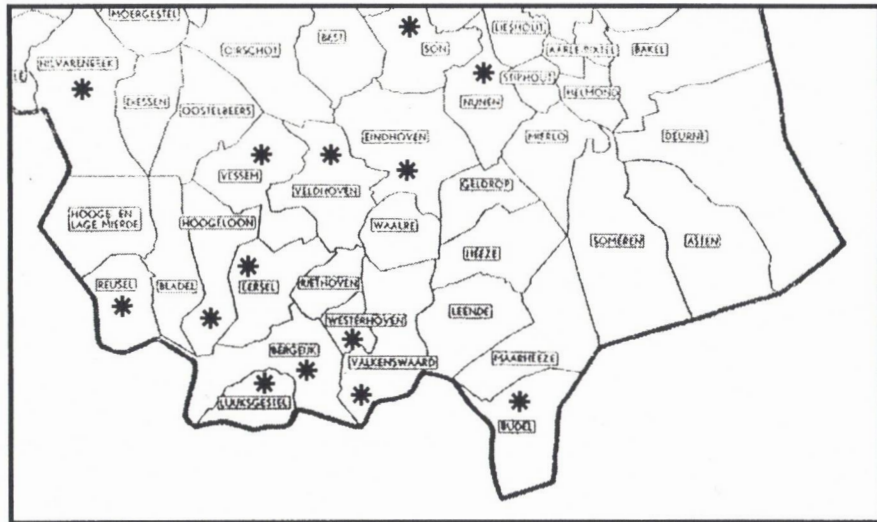

MET PANKEN OP MOLENPAD

Molens hebben op mensen altijd een bijzondere aantrekkingskracht uitgeoefend. Of het nou water- of windmolens zijn, het waren, zijn en blijven trekpleisters. Er is zelfs een nationale molendag uitgevonden om het oude industriële erfgoed elk jaar opnieuw onder de aandacht te brengen.

Gemeenten in zuid-oost Brabant waar het noodlot toesloeg op of nabij de molen.

Het zou al gek zijn als meester Panken(1) tijdens zijn roemruchte wandelingen ook niet bij de molens in Kempenland had stilgestaan. Bladerend in zijn dagboeken neemt hij ons aan de hand en begint erover te vertellen. Het eerste wat opvalt is natuurlijk dat er in zijn tijd nog aardig wat molens het landschap sierden en dat er nog regelmatig windmolens werden gebouwd.

Maar het meest raken we onder de indruk van allerlei gebeurtenissen die te maken hebben met onheil en ongelukken. Alsof molens trekpleisters waren, puur voor het noodlot opgericht. Laten we uit zijn aantekeningen maar eens een bonte ruiker plukken.

Dat een watermolen geen uitzondering is op de regel blijkt als die van Hapert op 14 februari 1857 door het vuur wordt verteerd.(2) Panken laat het hier bij deze korte mededeling.

Voor een volgende ramp verplaatsen we ons naar Gerwen en kijken over zijn schouder mee om te zien wat de meester noteert:

"Een ontzettende ramp had 's middags ong[eveer] 12 u. te Nuenen, Woensdag 17 [oktober 1883] plaats. Bij dit dorp, op gebied van Gerwen, was men sinds 2 maanden bezig, voor Van den Eijnde te Dommelen een wind-graanomolen te bouwen. Ter hoogte van omstr[eeks] 15 meters opgetrokken stortte hij in, terwijl 5 personen zich boven bevonden, waaronder W. van den Eijnde en zijn zwager J. Baken, die het werk stonden te bezichtigen. Deze hadden mij gevraagd of ik lust had met hen derwaarts te gaan. Ware zulks geschied, dan had mij denkkelijk ook hun lot wedervaren. Met het bovendeel des molens stortten de 7 personen naar beneden, onder steenen enz. bedolven. Wonderlijk bekwamen de meesten geene erge wonden, doch een zeer brave 18 jarigen jongen, onder den molen arbeidende, is verpletterd. Zie Mei[erische] C[ourant] van 19 dezer".(3)

Als we Panken moeten geloven, werd zijn leven hier als het ware door een wonder gered omdat hij die dag was thuisgebleven. Was hij wel meegegaan, dan had deze mededeling mogelijk zijn dagboek niet meer gehaald.

Het volgend jaar is het raak bij de watermolen van Westerhoven. Daar "verdrong bij het baden in de wiel aan den molen de 17 jarige Peter van de Sanden. Zijn vader was zeer vele jaren, tot aan zijn' dood, mijn arbeider. Dit onheil had 2 Juli [1884] plaats".(4)

Het noodlot heeft veel verschillende gedaanten. Dat merken we bij de molen van Borkel waar zich het volgende afspeelt. "Den 29 Aug[ustus 1885] heeft zich een fatsoenlijk gekleed Duitscher, in een denbosch aan een' boom, te Borkel aan de Belgische grens, opgehangen. Hij is 2 Sept[ember] op de algemeene begraafplaats dier gemeente in de heide, niet ver van den molen, begraven, waarop zijn lijk het eerste".(5) Het blijft overigens

een raadsel wat deze Duitser hier in die dagen al te zoeken had.

Voor al de rode haan had het vroeger nog al eens gemunt op molens waarbij het hemelvuur meestal de oorzaak was. We zetten ze hier samen met Panken nog eens op een rijtje.

"In den ochtend van 1 Jan[uari 1888] is de over eenige jaren gebouwde windgraanmolen te Gestel bij Eindhoven uitgebrand. De machine-graanmolen in die gemeente zal in den het laatstgebouwen steenen graanmolen onder Zeelst gesteld worden, terwijl de oude- of standaardmolen aldaar naar Acht zal verplaatst worden. Deze 2 molens staan zeer nabij elkander en behoorden sinds eenige jaren aan denzelfden eigenaar."(6) Panken was getuige van de ruïne op zijn reisje naar Eindhoven op 3 april van dat jaar en voegt eraan toe: "In den nacht van 5 op 6 april is die [graanmolen] te Breugel afgebrand".(7)

Dat het gezegde 'hij heeft een klap van de molenwiek gehad' niet zo maar uit de lucht gegrepen is, blijkt uit een voorval in Eersel. Luister: "29 [augustus 1888] naar Duizel gaande werd ik terug komende door neef den hoofdonderwijzer vergezeld tot nabij den molen te Eersel, waar, door eene roede, 2 dagen te voren, een 4 jarig knaapje zeer gevaarlijk getroffen is. Het gezegde kind [stierf] dien avond".(8)

Terug naar de rode haan, want die kon er nooit genoeg van krijgen. "Zondag middag 14 April [1889] vernam ik den afbrand van den standaardmolen te Luiksgestel. Des nachts half 2 luidde de brandklok. Ten 4 uur bezweek de zware standaard, nadat reeds ten 2 brandende wicken, steenen en het gansche bovengedeelte, hevig krakend naar beneden stortten. School, schoolhuis en andere gebouwen werden onder vonken en brandende voorwerpen bedolven, echter behouden. De molen telde ongeveer derdehalve eeuw en was 4 jaren geleden zeer veel verbeterd. Voor f. 3700 stond hij verzekerd".(9)

In dat dorp bleven ze niet bij de zakken neerzitten. Dat blijkt uit het feit dat er vijf maanden later al een nieuwe molen werd gebouwd:

"Maandag 9 [september 1889] bezigtigde ik o.a. te Luiksgestel het bouwen van den schoonen steenen molen, op dezelfde plaats waar de standaardmolen 14 April 11. afbrandde."(10) En kort daarna liep alles weer op wieltjes: "11 [november 1889] patroon [Sint Martinus] te Luiksgestel woonde ik er ten 3 ure het Lof bij, betrachtte de herstelling aan de kerk en de nieuwen molen, sinds Maandag te voren in gebruik".(11) Deze molen aan de Kapelweg kennen we tegenwoordig onder de naam *De Grenswachter*.

Hierboven zagen we al dat de molen van Breugel begin april 1888 in de as werd gelegd. Twee jaar later was het daar weer prijs: "15 [mei 1890] woedde, een uur lang, te Son en Breugel een vreesselijk onweder, als te voren er niet bekend was. In eerstgenoemde parochie trof het, zonder te branden de kerk, in de tweede den molen".

(12)

Een maand later raasde het onweer nog eens over onze streek, iets wat toen 's zomers ook al niet ongewoon was. "Zondag nam[iddag] 10 [augustus 1890] heerschte een geducht onweder, gepaard met ongewone duisternis en regen. De bliksem deed te Steensel het huis van den stroodekker J. Kroonen en te Reusel de boerderij van A. van Herk afbranden. Niets was van deze beide panden verzekerd. Heinde en ver zijn vele onheilen te betreuren. Toen ik 12 dezer van Duizel langs den windmolen huiswaarts keerde zag ik de deur door dat onweêr een weinig beschadigd."(13) De molen had het er in dit geval bij alle onheil nog het best van afgebracht.

Het volgende slachtoffer van blikseminslag is de molen van Zeelst. Daar, "waar onlangs 2 woningen door brand zijn vernield, sloeg de bliksem op genoemden dag [21 september 1892] op de molenwiek van H. Baselmans die veel schade onderging. Het onweder in den avond van dien dag verspreidde zich over eene groote landstreek."(14)

Het hield maar niet op want: "Onder menigvuldige branden vernam ik ook den brand van den in 1837 gebouwden graanmolen te Vessem, behoorende aan P. Peeters. Naar het schijnt ontstond de brand in den schoorsteen van den oliemolen van den 14 dezer. De molenaar verloor daarbij

alle zijne granen en bekwam brandwonden aan de handen. Ook lijdt hij grote schade daar de molen slechts aan f. 4000,- verzekerd is. De brand had 15 [juni 1893] des namiddags plaats.(15)

Een boogscheut verder stond ook nog een molen die, voor zover we weten, nog niet eerder aan de beurt was geweest:

"Zaterdag 17 Juli [1897] is te Hilvarenbeek de graanwindmolen van Mej. wed. Verheggen afgebrand".(16) De oorzaak wordt niet vermeld, maar omdat het hartje zomer was zullen we de bliksem maar weer de schuld geven.

Helaas, ook het schone Bergeijk, waar Panken resideerde, was geen uitzondering op de spreekwoordelijke regel. Hoe kan het ook anders, de eeuwen oude standerdmolen was immers gebouwd op een grafheuvel uit de bronstijd. Deze molen had dan ook de naam dat hij behekt was. En waar het hekst en spookt, daar ligt onheil altijd wel ergens dichtbij op de loer.

"Ten half 2 ure 's nachts, Dinsdag 12 Mei [1897], sloeg de bliksem in de standaardmolen te Bergeijk, die voor een deel verwoest werd. Dit reusachtig gebouw vatte in verschillende plaatsen vlam, die door de zoon van de molenaar gebluscht werd. Aan de vier zijden zijn de meeste planken er van af of aan stuk gemaakt, een zwaar ijzer en eenige gedeelten van eiken balken lagen verscheidene meters van den molen op den grond nedergevalen en een der 4 muren waar op de molen rust is zelfs gescheurd, terwijl 2 roeden werden afgeslagen enz."(17) Ge ziet lezer, dat zelfs een reusachtige molen niet werd gespaard.

Maar wat te denken van een kolossale molen? Dat gold voor de Budelse molen die ook een genadeklap kreeg. "Op 27 sept[ember 1898] brandde te Budel eene steenen kolossalen windgraanmolen af; alleen de muren bleven over".(18)

Als we dit lezen vragen we ons af: hoe is het mogelijk dat er nog molens zijn overgebleven. Wat moeten de molenaars vroeger in angst en beven de onweersbuien hebben afgewacht. Dat molens erg kwetsbaar waren is begrijpelijk omdat ze in onze Kempen tot - zeg maar het midden van onze twintigste eeuw - eenzaam in korenzeeën

Het is dit jaar precies 100 jaar geleden dat de Bergeijkse standaardmolen door de bliksem flink beschadigd werd. Desondanks staat hij nog altijd overeind.